

راهنمای ورود به کاخ بلند فردوسی یا همان چطور شاهنامه بخوانیم

زنده شوید!

حسام آبنوس

روزنامه‌نگار

بیایید با هم روراست باشیم. بیایید قبول کنیم که اغلب ما شناختن مان از قله‌های ادب فارسی در حد شناخت شفاهی یا مربوط به کتب درسی است. البته حرف از کتب درسی نباید زد که دیده شده همان‌ها کم‌کم دچار اشتباه و کژی نیستند و شناختی که به ما می‌دهند شناختی نیم‌بند است که آدم خجالت می‌کشد بگوید دارای شناخت است. ولی به هر صورت ما شناخت درستی نداریم و وقتی گفته می‌شود فردوسی و شاهنامه او، نهایتاً «پسی رنج بردم در این سال سی» را بدانیم و ماجراهایی مثل «هفت خوان رستم» یا «نبرد رستم و سهراب» و چند ماجرای مشهور دیگر که احتمالاً همین‌ها را هم با جزئیات نمی‌دانیم و در حد شنیده یا مطالعه‌گذاری برخی نثرهای ساده از این افسانه‌های ایرانی باشد. اگر از این مشکلات سیستم آموزشی و کلی مقصر دیگر گذر کنیم (چون ما عادت داریم برای جبران کم‌کاری‌های خودمان دنبال مقصر بگردیم) باید دید اگر یک نفر بخواهد در میان نسخه‌های موجود در بازار به یک نسخه معتبر و البته پیراسته از شاهنامه دست پیدا کند با چه وضعیتی روبه‌رو است و چطور باید به نتیجه برسد؟ قبل از هر چیز باید یادآوری کنم وقتی با کلیدواژه شاهنامه فردوسی در پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران جست‌وجویی در بخش منابع می‌کنیم با بیش از ۵۰۰ رکورد روبه‌رو می‌شویم که در این پایگاه ثبت شده‌اند و به عبارتی مجوز انتشار برای آنها ثبت شده که این یعنی مخاطب برای رسیدن به یک نسخه مناسب در دریای عظیمی با موج‌های بلند گرفتار خواهد شد که عبور از آن تا رسیدن به ساحل امن خود هفت خوان رستم است و تازه بعد از آن باید وارد «کاخ بلند» فردوسی شود. به همین خاطر به نظر آمد بهتر است قبل از هر چیز چراغی بر آشفته‌بازار نسخه‌های متعدد و متنوع شاهنامه داشته باشیم تا بتوانیم از میان آنها نسخه‌های قابل اتکا و مطمئن را انتخاب کنیم.

مسکویا فلورانس؟

احتمالاً شما هم بارها شنیده‌اید که گفته‌اند «این نسخه از شاهنامه بر اساس چاپ مسکویا فلورانس است». البته درست شنیده‌اید و این دو نسخه از معتبرترین نسخه‌های موجود در میان نسخه‌های «کاخ بلند» حکیم ابوالقاسم فردوسی است.

نسخه فلورانس قدیمی‌ترین نسخه دست‌نویس دارای تاریخ از این اثر گرانسنگ پارسی است که به ۲۰۰ سال پس از سروده شدن این اثر برمی‌گردد که در کتابخانه ملی فلورانس نگهداری می‌شود. به گفته کسانی که در شاهنامه تحقیق و پژوهش می‌کنند این نسخه معتبرترین نسخه دست‌نویس موجود از این اثر بزرگ فارسی است. اما نسخه دیگر به چاپ مسکو شهرت دارد. اثری که اغلب شاهنامه‌های موجود در بازار از زبنتی تا پژوهشی بر اساس نسخه چاپ مسکو تدوین و منتشر شده‌اند. با این حال نسخه مسکو از خطا و اشکال خالی نبوده و بسیاری از بیت‌های اصیل از قلم افتاده و به دلیل نداشتن تسلط به زبان فارسی و بررسی نکردن دست‌نویس‌های بیشتر این چاپ نیز از اشتباه خالی نیست و گاهی سبب این می‌شود که خوانش اشعار دشوارتر شود. هرچند این نسخه بر اساس نسخه دست‌نویس ۶۷۵ قمری تدوین شده و نسبت به بسیاری از نسخ چاپی دیگر که پیش از این نسخه مسکو منتشر شده برتری دارد. با این حال باید خودتان انتخاب کنید که از نسخه‌های فراوان مسکو استفاده کنید یا معذور نسخه‌هایی که از نظر زمانی ظاهراً به فردوسی نزدیک‌تر است و از نسخه فلورانس برای تدوین آنها استفاده شده است که توصیه ما به شما نسخه‌های موجود تصحیح شده توسط نسخه‌شناسان و فردوسی‌پژوهان از روی نسخه‌های چاپ مسکو است.

تصحیح سید محمد دبیرسیاقی

نکته‌ای که درباره تصحیح دبیرسیاقی از شاهنامه‌پژوهان بارز معاصر، باید گفته شود این است که این تصحیح که در پنج مجلد آماده‌سازی و منتشر شده بر اساس نسخه کلکته است و

دبیرسیاقی بر اساس این نسخه اثرش را تدوین و گردآوری کرده است. این تصحیح با شناختی از روزگار حکیم ابوالقاسم فردوسی صورت گرفته و نسخه‌ای است که می‌تواند برای شاهنامه‌پژوهان بیشتر کارکرد داشته باشد.

تصحیح جلال خالقی مطلق

من نمی‌گویم، بلکه اساتید فن و آنها‌یی که دستی بر فردوسی‌شناسی دارند گواهی می‌دهند که بهترین نسخه موجود در بازار که از نظر ویرایش و اتقان علمی قابل اعتماد است نسخه دکتر جلال خالقی

مطلق است. تصحیحی که از نظر زمانی نیز جدیدترین تصحیح محسوب می‌شود طبق ۱۶ دست‌نویس به انجام رسیده و باید یادآوری کنم که یکی از این ۱۶ نسخه قدیمی‌ترین نسخه موجود یعنی همان نسخه فلورانس است و استاد خالقی مطلق در تصحیح خود به این نسخه نیز توجه داشته و تصحیح خود را بر پایه نسخ معتبر ارائه کرده است. نکته‌ای که باید همین‌جا تذکر بدهم این است که این تصحیح در چاپ‌های مختلفی منتشر شده و برای مخاطبان غیرپژوهشگر شاهنامه که در جست‌وجوی تحقیق و پژوهش روی شاهنامه نیستند نسخه هشت جلدی که دارای ریز و درشت توضیحی است اثر مناسبی نیست و بهتر است اگر می‌خواهید این تصحیح را تهیه کنید سراغ چاپ دو جلدی (رحلی) / چهار جلدی (وزیری) این تصحیح که توسط نشر سخن بدون نقد و نظرها آمده و فقط متن شاهنامه را دربردارد، بروید و از خواندن شاهنامه لذت ببرید. به عبارتی این نسخه حکایت صد است و چون که صد آمد نود هم پیش ماست و دیگر معرفی باقی نسخه‌ها و تصحیح‌ها محلی ندارد ولی خب تصحیح‌های دیگری هم وجود دارد که شاید برخی بخواهند سراغ آنها بروند و از آنها استفاده کنند.

علاوه بر این نسخه‌های دیگری مانند نسخه موزه بریتانیا، نسخه کتابخانه موزه ملی قاهره، نسخه‌های دست‌نویس موجود در هندوستان و نسخه‌های فرهنگستان شوروی نیز از «رنج‌نامه» فردوسی وجود دارد. همچنین نسخه‌های مختلفی در ادوار تاریخی ایران نیز در موزه‌ها و مرکز اسناد ایران نگهداری می‌شود که نسخه بایسنقری یکی از مهم‌ترین نسخه‌های نگاره‌دار شاهنامه است که از دوره تیموری به جا مانده و در کاخ موزه گلستان از آن نگهداری می‌شود.

نسخه توفیق ه. سبحانی

یکی از تصحیح‌هایی که در دسترس است و خوانندگان غیرتخصصی می‌توانند به آن رجوع کنند ولدت خواندن شاهنامه فردوسی را بچشند تصحیح دکتر توفیق هاشم‌پور سبحانی است. در کنار مقدمه جامع این کتاب و شرحی بر روند تصحیح آن، در

پانوشته‌ها نیز خواننده با معانی عبارات دشوار روبه‌رو می‌شود تا خواندن این متن کهن فارسی برایش آسان شود. این تصحیح که در پانوشته‌ها دارای توضیحات و گاهی تفاسیر ابیات دشوار است برای خواننده‌ای که آشنایی زیادی با این متن کهن ندارد اثری مناسب محسوب می‌شود و می‌تواند انگیزه مطالعه افسانه‌های کهن این قله رفیع نظم فارسی را دوچندان کند.

به مناسبت

۲۵ اردیبهشت روز

بزرگداشت حکیم

ابوالقاسم فردوسی

مروری داشته‌ایم

بر نسخه‌هایی از

شاهنامه در قالب‌های

نظم و نثر